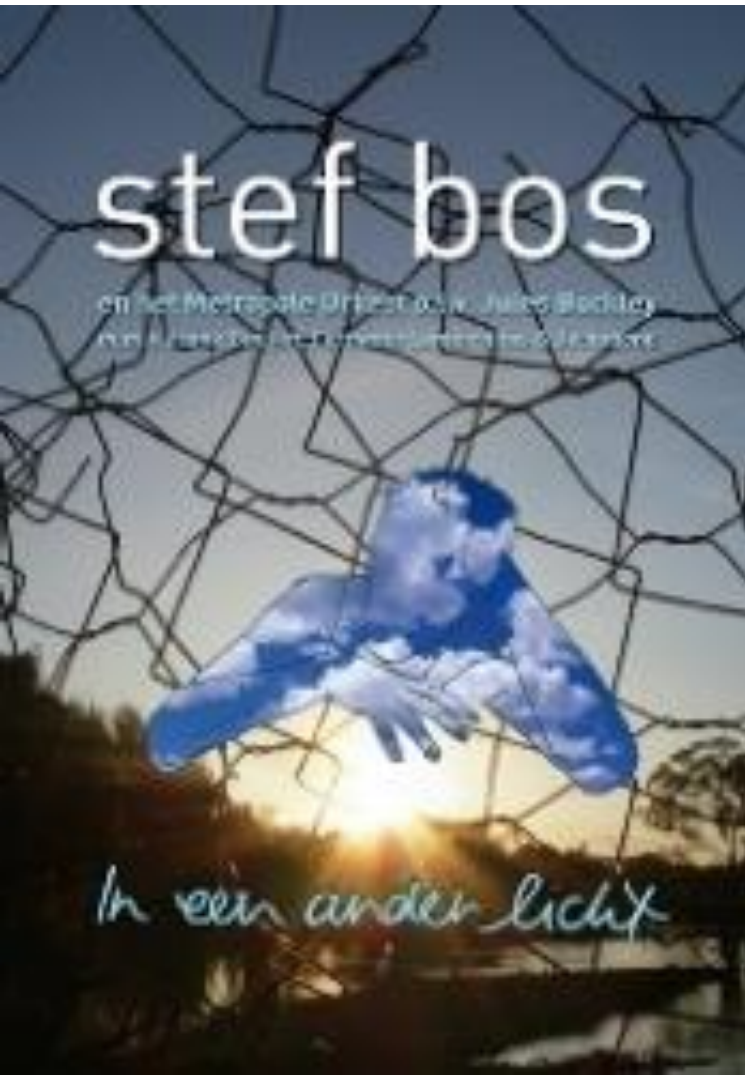

**WORSTELLEN
MET MENS EN GOD**
DE JACOB CYCLUS

Valérie Kabergs

Lied van Lea

Je hebt gevochten
Met jezelf zeg je
Tot het einde van de nacht
En je gelooft je eigen leugens
Alsof je denkt
Dat ik niet weet waar dat jij was
Wat doe ik hier nog
Wat houdt mij hier vast

Jij denkt dat jij kunt doen
En laten wat je wilt
Dat heel de wereld draait om jou
Alsof je uitverkoren bent
En het niet uitmaakt wat ik voel
Of wat ik zeggen zou

INHOUD

1. **Strijd en/om zegen. Een literaire verkenning**
2. **Aartsvader van Israël. Historische perspectieven**
3. **Opgepoetst staat netjes? Een blik op de receptiegeschiedenis van de Jakobcyclus**
4. **Mens, God en conflict. Een theologische benadering**

AFBAKENING JAKOBCYCLUS

- ***toledot* van Isaak (Gn 25,19–35,29)**
 - geen centrale rol voor Isaak, met uitzondering van Gn 26
 - eindigt wel met dood van Isaak en Rebekka
 - Jakobs *toledot* vanaf Gn 37,2
- **Gn 34 als vreemde eend in de bijt**

1. STRIJD EN/OM ZEGEN

- **verscheidene conflicten in zoektocht naar en strijd om zegen**
- **een weg naar verzoening en bestemming dankzij goddelijke interventies**
- **Hebreeuwse woordspelingen accentueren conflict- en verzoeningsmotieven**

CONCENTRISCHE STRUCTUUR

A De worsteling van Rebekka

B Jakob en Esau in conflict

1ste Godsontmoeting

C Jakob en Laban: een gespannen relatie

D Lea en Rachel wedijveren

C' Herstel relatie Jakob en Laban

2de Godsontmoeting en een nachtelijke worsteling

B' Jakob herstelt relatie met Esau en God

A' Dood van Rebekka

DE WORSTELING VAN REBEKKA

- “Zij **zegenden** Rebekka en zeiden tegen haar: ‘Zuster, dat je tot duizendmaal tienduizend mag worden’” (Gn 24,60)
- drievoudige worsteling met deze zegen:
 - onvruchtbaarheid
 - moeilijke zwangerschap en raadplegen van God
 - “Als het zo gaat, wat staat mij dan te wachten?” (Gn 25,22)
 - “De **meerdere** zal de **mindere** dienen” (Gn 25,23)
 - strijd om Gods belofte in vervulling te laten gaan

1. STRIJD EN/OM ZEGEN
Kanaän

JAKOB EN ESAU IN CONFLICT (GN 25,29-34; 27)

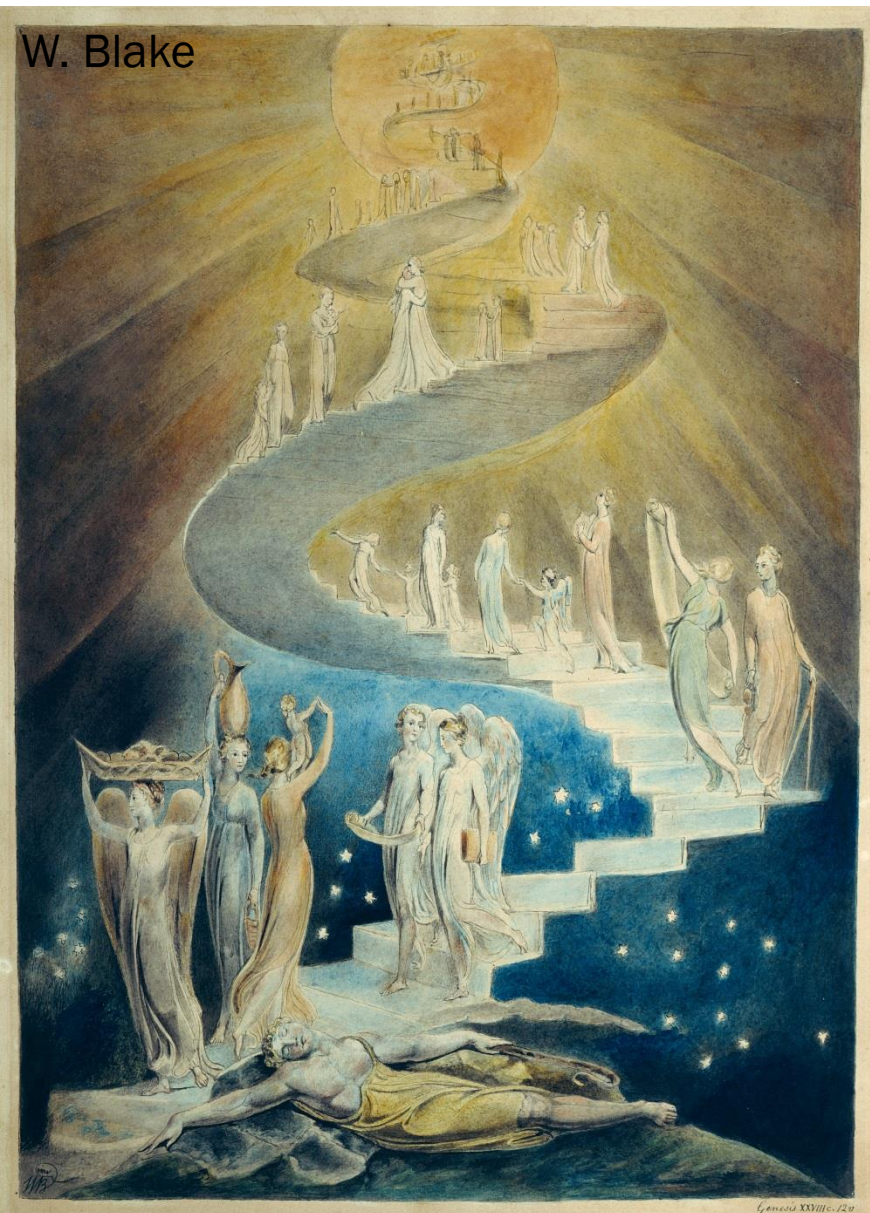

P. Ratner

- Jakob ($ya^{\text{c}}\check{a}q\bar{o}b$) houdt hiel ($ba^{\text{c}}\check{a}q\bar{e}b$) van Esau vast (Gn 25,26)
- tweevoudig bedrog:
 - Jakob ontfutselt eerstgeboorterecht ($b\check{a}k\bar{o}r\bar{a}^h$) van Esau
 - Jakob steelt vaderlijke zegen ($b\check{a}r\bar{a}k\bar{a}^h$) van Esau ($^{\text{c}}\bar{e}\check{s}\bar{a}w$) door diens ruigbehaardheid ($\check{s}\bar{e}^{\text{c}}\bar{a}r$) te imiteren
- **gevolgen:**
 - Esau: bitter gehuil + doodsbedreiging
 - Jakob op de vlucht

1. STRIJD EN/OM ZEGEN
Kanaän

EERSTE GODSONTMOETING (GN 28,10-22)

bij Betel (**bêṭ-^ʔēl**), het huis van God (**bêṭ ^ʔēlōhîm**)

- **droom van Jakob:**
 - engelen die opstijgen en neerdalen via trap die hemel en aarde met elkaar verbindt
 - belofte van God: “Ik zal u behoeden waar u ook bent”
- **reactie van Jakob: angst, naamgeving en voorwaardelijke belofte**

1. STRIJD EN/OM ZEGEN
Op de vlucht naar Aram

SPANNINGEN TUSSEN JAKOB EN LABAN (GN 29–31)

- hartelijke ontvangst en ware liefde
- tweevoudig bedrog van Laban t.a.v. Jakob:
 - “Dit wordt niet gedaan in ons land, de jongste voor laten gaan op de eerstgeborene” (Gn 29,26)
 - “Ik heb uit tekenen opgemaakt dat de HEER mij omwille van jou **gezegend** heeft” (Gn 30,28)

1. STRIJD EN/OM ZEGEN
Aram

SPANNINGEN TUSSEN JAKOB EN LABAN (GN 29–31)

- **nog meer bedrog als reactie:**
 - list: Jakob verwerft meer rijkdom dan Laban (**lābān**) door niet voor de economisch onvoordelige witte (**lābān**), maar gespikkelde dieren te kiezen
 - Jakob vlucht naar Gilead
 - Rachel neemt huisgoden van vader mee

1. STRIJD EN/OM ZEGEN
Aram

SPANNINGEN TUSSEN JAKOB EN LABAN (GN 29–31)

- verbond dankzij goddelijke interventie
- een steenhoop met 3 namen:
 - Jegar-Sahaduta ('stenenhoop van het getuigenis')
 - Gal-Ed (**gal**^ċ**ē**d), "want deze steenhoop (**gal**) moet vandaag het bewijsstuk (^ċ**ē**d) voor ons beiden zijn"
 - Mispa (**mi**ṣ**pā**^h), in de hoop dat "de HEER de wacht zou houden (**yī**ṣ**e**p̄) tussen mij en jou"

1. STRIJD EN/OM ZEGEN

Aram

LEA EN RACHEL WEDIJVEREN (GN 29,31–30,24)

strijd tussen 2 zussen

- om Gods zegen, die zich uitdrukt in vruchtbaarheid
 - Ruben (*rəʔûbēn*), want “de HEER heeft neergezien op mijn ellende (*rāʔā^h bə^conyî*)”
 - Simeon (*šim^côn*), want “de HEER heeft mij gehoord (*šāma^c*)”
 - Juda (*yəhûdā^h*), want “ditmaal zal ik de HEER prijzen (*ʔôde^h*)”
 - Dan (*dān*), want “God heeft mij recht gedaan (*dānānnî*)”
 - Naftali (*naṗtālî*), want “een harde strijd met mijn zuster heb ik gestreden (*naṗtûlē ʔēlōhîm niṗtáltî*)”

1. STRIJD EN/OM ZEGEN

Aram

LEA EN RACHEL WEDIJVEREN (GN 29,31–30,24)

- om de liefde van Jakob
 - Levi (*lēwî*), want “nu zal mijn man zich wel aan mij [Lea] gaan hechten (*yillāwe^h*)”
 - Zebulon (*zəbulûn*), want “ditmaal zal mijn man wel bij mij blijven (*yizbəlēnî*)”
- geboorte van 11 zonen en 1 dochter in midden van concentrische structuur

1. STRIJD EN/OM ZEGEN
Aram

TWEEDE GODSONTMOETING (GN 32)

bij Machanaïm, de plek waar een leger (**maḥănē^h**) van engelen Jakob tegemoet komt

- een vriendschappelijke ontmoeting?
- Esau gunstig stemmen met boodschap van ‘dienaar’ aan ‘heer’
- angst bij bericht dat Esau + 400 man op komst zijn:
 - verdeling in 2 kampen (**maḥănôt**)
 - gesprek tot God waarin hij tweemaal woorden in Gods mond legt die Hij nooit heeft gesproken
 - vooruitsturen van geschenken (**minḥā^h**)

1. STRIJD EN/OM ZEGEN
Terugkeer naar Kanaän

EEN NACHTELIJKE WORSTELING (GN 32,23-33)

- **gevecht tussen Jakob en ‘man’**
 - ontwrichte heup
 - expliciete vraag naar **zegen**
 - nieuwe naam Israël (**yisrāʿēl**), want “gestreden met God (**śārîṭā ʿim-ʿēlōhîm**) en met mensen”
- **wie is onbekende ‘man’?**
 - rivierdemon
 - engel of God
 - Esau of Isaak

1. STRIJD EN/OM ZEGEN
Terugkeer naar Kanaän

EEN NACHTELIJKE WORSTELING (GN 32,23-33)

- waarom vecht man met Jakob?
 - verhinderen dat Jakob Jabbok oversteeft?
 - verhinderen dat Jakob wegvlucht?
- in elk geval een goddelijke ervaring, aldus de naam Peniël (**pəniʿēl**), de plek waar Jakob “God van aangezicht tot aangezicht” (**ʿēlōhîm pānîm ʿel-pānîm**) ontmoette

1. STRIJD EN/OM ZEGEN
Terugkeer naar Kanaän

GEVOLGEN VAN NACHTELIJKE WORSTELING

- verzoening met Esau (Gn 33)
 - een ontmoeting van aangezicht tot aangezicht (v. 10)
 - herstel van tweevoudig bedrog:
 - vervulling van belofte “de meerdere zal de mindere dienen” (Gn 25,23) door 7-voudige buiging en titel ‘heer’
 - geschenken ter compensatie van diefstal eerstgeboorterecht – birkāṭî ‘mijn **zegen**’ in v. 11!
 - elk gaat zijn eigen weg

1. STRIJD EN/OM ZEGEN
Terugkeer naar Kanaän

GEVOLGEN VAN NACHTELIJKE WORSTELING

- **herstel van relatie met God (Gn 35)**
 - Jakob vervult zijn voorwaardelijke belofte t.a.v. God:
 - volwaardig altaar in Betel + naamgeving 'God van Betel'
 - weg met vreemde goden
 - Gods reactie:
 - bevestiging van nieuwe naam Israël
 - aartsvaderlijke **zegen** met belofte van talrijk volk en land

1. STRIJD EN/OM ZEGEN
Terugkeer naar Kanaän

2. AARTSVADER VAN ISRAËL

- **2 vragen op een rij**
 - waarom een strijd tussen Esau en Jakob?
 - vanwaar de onsympathieke voorstelling van Jakob?
- **op zoek naar antwoorden**
 - geen individuen maar volkeren: Israël en Edom/Seir
 - historische context van verschillende stadia in redactieproces

VERSCHILLENDE STADIA IN REDACTIEPROCES

- oude mondelinge traditie uit 10de E v.Chr.
 - oorsprongsmythe van Noordrijk Israël
 - patriarch verbonden met heiligdom Peniël en Sichem
 - etiologieën rond verschillende ankerpunten in Gilead

2. AARTSVADER VAN ISRAËL

VERSCHILLENDE STADIA IN REDACTIEPROCES

- **uitbreiding in 8ste E v.Chr.**
 - verbinding met heiligdom Betel – “Hier in Betel mag u niet meer profeteren, want dit heiligdom is van de koning” (Am 7,13)
 - Hos 12 vermeldt grote lijnen van Jakobcyclus
 - bedrog in moederschoot
 - Godsontmoeting bij Betel
 - vlucht naar Aram en dienst om hand van vrouw, verrijking
 - gevecht met God en engel
- (!) opvallend: broer niet bij naam genoemd

VERSCHILLENDE STADIA IN REDACTIEPROCES

- **tussen 722 v.Chr. en 586 v.Chr.**
 - val van Noordrijk: mix van zuidelijke en noordelijke groepen in Juda
 - introductie van zuidelijke elementen in Jakobtraditie
 - Isaak gesitueerd in Berseba
 - zuiderse Esau/Edom als tweelingbroer
 - worsteling om Jakob te aanvaarden als stamvader der stamvaders van alle Israëlieten uit zich in:
 - uitvergroting van bedrieglijke karakter van Jakob
 - sympathiseren van Esau

2. AARTSVADER VAN ISRAËL

VERSCHILLENDE STADIA IN REDACTIEPROCES

- tijdens of kort na Babylonische ballingschap
 - (post-)priesterlijk materiaal:
 - conflict tussen Jakob en Esau afzwakken
 - interesse in Betel
 - presentatie van Jakobs kinderen als 12 stammen van Israël (geboorte Benjamin)
 - Gn 34
 - parallel Jakob – Israëlitische ballingen

3. OPGEPOETST STAAT NETJES?

ONSYMPATHIEKER BEELD VAN ESAU/EDOM

- in Jakobcyclus zelf:
 - Gn 25,32: “Man, ik ga dood, wat kan mij mijn eerstgeboorterecht schelen?” (zie ook v. 34)
 - Gn 26,35: Esau trouwt met Hethitische vrouwen – “Deze vrouwen waren een ergernis voor Isaak en Rebekka” (zie ook 27,46)
 - negatieve symboliek van ruigbehaardheid en rode haarkleur

3. OPGEPOETST STAAT NETJES?

ONSYMPATHIEKER BEELD VAN ESAU/EDOM

- in andere bijbelboeken:
 - Am 1,11-12: “Omdat hij zijn broeder met het zwaard vervolgd heeft en alle medelijden liet varen (...), slinger Ik vuur in Teman”
 - Ob 10: “Vanwege de moord en het geweld dat uw broeder Jakob is aangedaan, zult u met schande overladen worden, zult u eens en voorgoed worden uitgeroeid”
 - Hebr 12,16: “Laat niemand ontuchtig zijn of goddeloos, zoals Esau, die voor één enkele maaltijd zijn eerstgeboorterecht verkocht”

3. OPGEPOETST STAAT NETJES?

ONSYMPATHIEKER BEELD VAN ESAU/EDOM

- in vroeg-joodse interpretatie:
 - Tg Ps-Jon 25,27: Esau als “man die het veld introk om levende wezens te doden – het was hij die Nimrod en zijn zoon Enoch doodde”
 - Jub 19,14: “Esau leerde oorlog voeren”
 - Jub 35,13: “er is geen rechtvaardigheid in hem [Esau]”
 - Philo: “immorele” en “heidense” Esau (De virt. 208), verpersoonlijking van “het kwade” (De fug. 42)

3. OPGEPOETST STAAT NETJES?

SYMPATHIEKER BEELD VAN JAKOB

- in Jakobcyclus zelf:
 - Gn 27: Rebekka zet Jakob aan tot liegen en bedriegen van Isaak en Esau
 - Gn 27,46: Jakobs tocht naar Laban is geen vlucht, maar wens van moeder (“Als Jakob nu ook nog trouwt met een meisje van hier, met een Hethitische, dan heb ik helemaal geen leven meer”)
 - Gn 31: list t.a.v. Laban is slechts reactie op diens bedrog + bovendien door God ingegeven

3. OPGEPOETST STAAT NETJES?

SYMPATHIEKER BEELD VAN JAKOB

- in andere bijbelboeken:
 - doorheen gehele Bijbel:
 - Jakob naast twee andere aartsvaders ('Abraham, Isaak en Jakob') + bijzondere positie als stamvader der stamvaders
 - Jakob als poëtische verzamelnaam voor Noordrijk of geheel Israël
 - Mal 1,2-3: "Jakob heb Ik liefgehad, maar Esau gehaat" (cf. ook Rom 9,13)
 - Joh 4,12: "Bent u soms groter dan onze vader Jakob?"

3. OPGEPOETST STAAT NETJES?

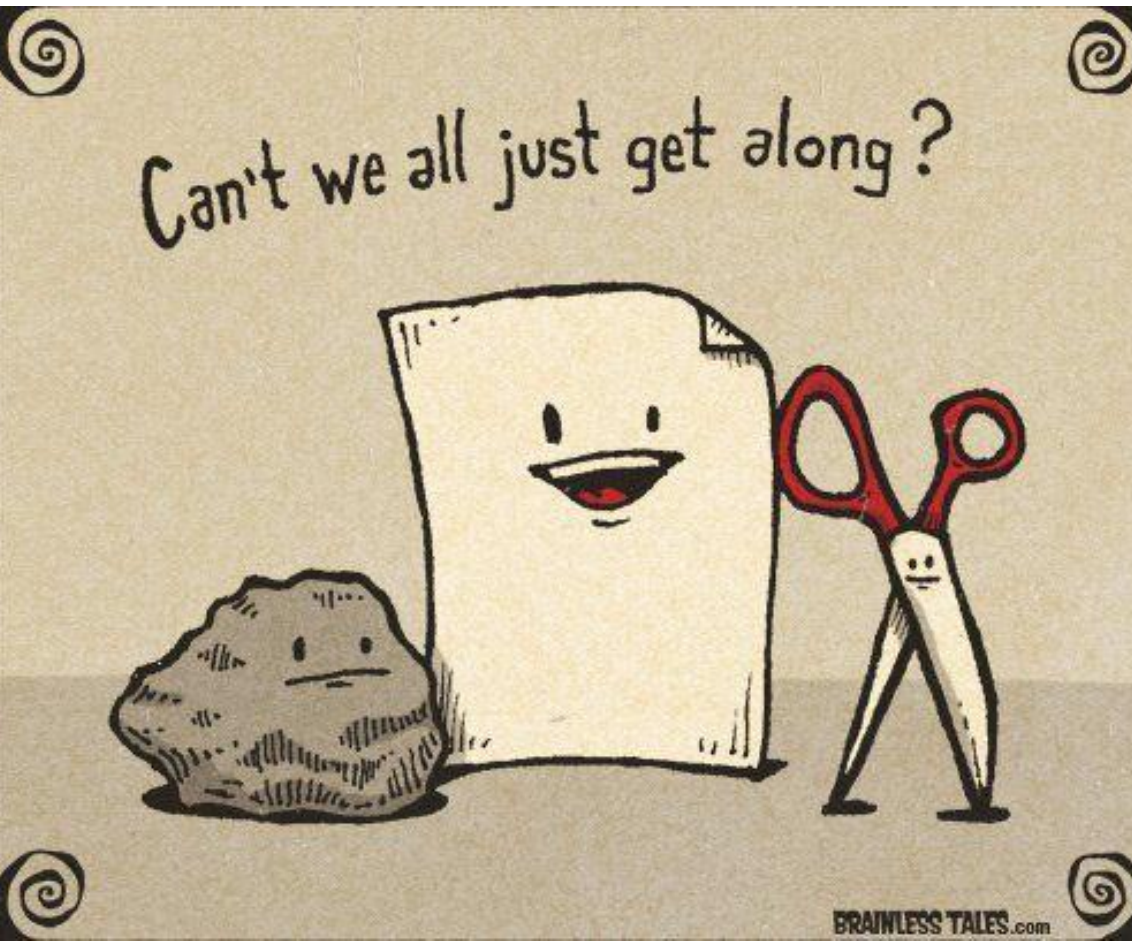
SYMPATHIEKER BEELD VAN JAKOB

- in vroeg-joodse interpretatie:
 - Jub 35,12-13: “Je zegende je volmaakte en oprechte zoon Jakob omdat hij deugdzaam is en geen kwaad in zich heeft”
 - Tg Ps-Jon en Tg Neof Gn 28,12: “Kom en aanschouw de rechtvaardige man, wiens beeld op de goddelijke troon prijkt; degene die je hebt willen zien”
 - Jub 32,21-24: 7 tafels met hemelse geheimen
 - Gebed van Jozef
 - frgm. 1: “Ben ik niet Israël, de aartsengel van de Heer en de aanvoerder van de zonen van God”
 - frgm. 8: Jakob als “prins van het goddelijke aangezicht”

3. OPGEPOETST STAAT NETJES?

4. MENS, GOD EN CONFLICT

- realisme: zoektocht naar geluk verloopt niet zonder conflict met jezelf, de andere en God

- hoe omgaan met conflicten onderweg?

VOORBIJ DE SCHULDVRAAG

- God mengt zich in eerste instantie niet in conflict en heeft aandacht voor meest kwetsbare
 - Jakob behoed op zijn vlucht: zowel bij Betel als in bergen van Gilead
 - kinderen voor onbeminde Lea
- troost én uitdaging

NIET VLUCHTEN, MAAR TERUGKEREN

- om waarheid met elkaar te spreken
 - Jakob en Laban keren zich terug naar elkaar toe
 - in respect voor elkaars andersheid scheiden hun wegen
 - Hebreeuwse én Aramese naam
 - aanroepen van zowel God van Israël als god van Nachor
- interreligieuze dialoog

NIET VLUCHTEN, MAAR TERUGKEREN

- om erkenning te geven aan eigen pijn en schuld
 - worsteling bij Peniël legt zwakke plek van Jakob bloot
 - leren uit het verleden

“Djibril staaarde naar de littekens op zijn blote voeten en liet zich meevoeren door de maalstroom van zijn gedachten. ‘Leer je littekens naar waarde schatten. Ze herinneren je eraan dat je pijn gehad hebt, maar ook dat je in staat bent om te genezen’, hoorde hij de Generaal weer zeggen.” (uit Cécile van Ish Ait Hamou)

NIET VLUCHTEN, MAAR TERUGKEREN

- om de sprong te wagen van angst naar vertrouwen
 - angst en onvermogen om los te laten als motief in Jakobcyclus
 - loslaten om God vast te kunnen houden
 - elke mens met zijn/haar eigen Jabbok

OVER DE JABBOK – GERRIT ACHTERBERG

**Toen ik het einde had bereikt
van mijn verdorvenheden,
stond God op uit het slijk,
en weende
en ik stond naast Hem, ziende neder
op een verloren eeuwigheid.**

**En Hij zei: je had geen gelijk;
maar dat is nu voorbij, van heden
tot aan die andere eeuwigheid,
is maar een schrede.**